

บทที่ 1

บทนำ

(Introduction)

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาบทนี้แล้วเกิดมโนภาพความเข้าใจที่สามารถอธิบายบ่งบอกขอบข่ายการศึกษาของวิชาภูมิศาสตร์ชนบท แนวการศึกษาชนบทของนักภูมิศาสตร์ แนวทางการศึกษาชนบทในวิชาภูมิศาสตร์ชนบท และการวิเคราะห์พื้นที่ชนบทเชิงระบบได้

1. ความนำ

ชนบท (rural area) เป็นปรากฏการณ์ทางพื้นที่ที่สำคัญอย่างหนึ่ง มีลักษณะภูมิภาพเป็นธรรมชาติแบบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงแก้ไขโดยมนุษย์ (modified by man) มีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลและผิวดินแตกต่างกันหลายลักษณะ มีประชากรอาศัยอยู่เป็นกลุ่มขนาดเล็กและแบบกระจายในพื้นที่กว้างมากกว่าร้อยละ 65 ของพลโลกเป็นพื้นที่ที่ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ในขั้นปฐมภูมิที่มีทั้งแบบก้าวหน้าสูง, ก้าวหน้าปานกลาง และล้าหลัง นอกจากนั้น ชนบทยังเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกใช้ค้ำจุนเสริมสร้างการพัฒนา และสนับสนุนความเจริญในด้านต่าง ๆ ที่ศูนย์กลางหรือเมืองที่สำคัญ แต่การไหลกลับของการพัฒนาไปสู่พื้นที่ชนบทส่วนใหญ่จะเป็นส่วนที่เหลือจากการจัดสรรเพื่อการพัฒนาในด้านอื่น ๆ แล้ว จากปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำของระดับการพัฒนาระหว่างพื้นที่ชนบทกับเมือง และชนบทกับชนบทด้วยกันได้สะสมพอกพูนปัญหาพื้นฐานหลักในเขตพื้นที่ชนบทที่สำคัญ คือ คนในชนบทจำนวนมากมีความสามารถในการพึ่งตัวเองได้ต่ำ ขาดอิสระในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ และขาดความสามารถในการปรับปรุงสภาพของตัวเองปัญหาพื้นฐานดังกล่าวมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความยากจนทางพื้นที่ในชนบท (rural poverty) ที่มีความรุนแรงและลักษณะผิวดินแตกต่างกันไปแต่ละพื้นที่ สำหรับประเทศกำลังพัฒนาความยากจนของคนในเขตชนบทจะมีจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะ แนวนโยบายต่าง ๆ ของประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ การช่วยเหลือคนยากจนจะมุ่งที่ตัวบุคคลในรูปแบบการให้สงเคราะห์ช่วยเหลือมากกว่าเน้นพัฒนาปัญหาทางพื้นที่ ดังนั้น โอกาสของความสอดคล้องกันระหว่างตัวบุคคลที่เป็นเป้าหมาย

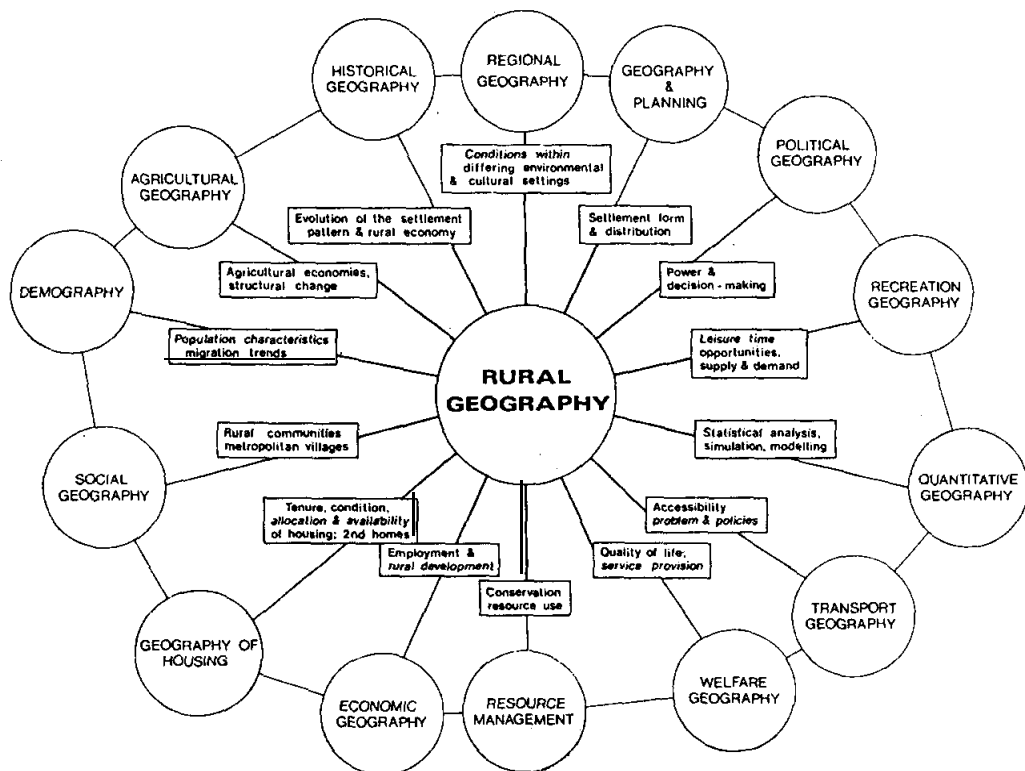
ของการช่วยเหลือกับพื้นที่ที่ควรได้รับการพัฒนาเป็นการเฉพาะจึงไม่เกิดขึ้น ความขัดแย้งของปัญหาที่แนวโน้มทวีความรุนแรงขึ้นด้วยการเคลื่อนที่ระหว่างพื้นที่ที่มีมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างรวมของระบบเชิงพื้นที่

ด้วยความสำคัญที่ชนบทเป็นพื้นที่ที่กว้างใหญ่ไพศาลและแตกต่างกัน ปรากฏการณ์ทางพื้นที่และการพัฒนา จึงเป็นที่สนใจของนักวิชาการหลายสาขาทั้งนักเศรษฐศาสตร์ นักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักรัฐศาสตร์ นักการแพทย์ นักการเกษตร และนักภูมิศาสตร์ ความสนใจในชนบทของสาขาวิชาการต่าง ๆ นี้จะเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน หลายอย่างจะต้องอาศัยซึ่งกันและกันไม่อาจแยกออกจากกันโดยเด็ดขาดได้ จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า การศึกษาประมวลเรื่องราวเกี่ยวกับชนบทนั้นเป็นสหวิทยาการ (inter disciplinary) ที่จะต้องอาศัยสาขาวิชาการต่าง ๆ ประมวลความรู้และรายละเอียดเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของสภาพชนบทในด้านต่าง ๆ จึงจะครอบคลุมปัญหาชนบทแง่มุมต่าง ๆ ได้ การวิเคราะห์ชนบทเชิงพื้นที่ในแนวทางของนักภูมิศาสตร์ก็ให้ภูมิภาพชนบทเฉพาะเรื่องที่ผสมผสาน

2. ภูมิหลังและขอบข่ายวิชาภูมิศาสตร์ชนบท

สถานะภาพของวิชาภูมิศาสตร์ชนบทซึ่งเดิมมีขอบข่ายกว้าง ได้รับการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังในระยะเวลาประมาณเมื่อ 10 กว่าปีที่ผ่านมานี้ (Pacione, 1984 : 1) ในช่วงตั้งแต่ก่อนจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 พื้นที่ชนบทเป็นแกนการศึกษาที่รวมอยู่ในภูมิศาสตร์มนุษย์ ความสนใจในการสืบสวนทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับชนบทระยะต่อมาได้ถูกละเลย มีความสำคัญในทางวิชาการสาขาภูมิศาสตร์น้อย ชนบทถูกมองว่าเป็นสถานที่ที่ด้อยต่ำ (inferior position) ในทางวิชาการก็มีการศึกษาและวิจัยน้อยมาก ผู้เชี่ยวชาญทางภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่ให้ความสนใจและเน้นความสำคัญเกี่ยวกับภูมิศาสตร์เมือง ดังจะเห็นได้จากผลงานการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเมืองและผลกระทบของกระบวนการเป็นเมือง ที่ทำการศึกษามือเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก (Clout, 1972 : 1) อย่างไรก็ตามในปี 1980 ภูมิศาสตร์ชนบทได้เริ่มฟื้นกลับสู่ความสำคัญปรากฏชัดขึ้นในแวดวงวิชาการสาขาภูมิศาสตร์ ูดและสมิท (Wood and Smith, 1982) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ชนบทว่าเป็น “Coming of age” และเป็นพื้นที่ที่ “a poor relation” ที่สมควรยอมรับไว้อย่างไม่ต้องเสียเวลา และก็เป็นที่น่าถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการสาขาภูมิศาสตร์ว่า ชนบทจะเป็นศูนย์กลางการศึกษาและวิจัยในด้านวิชาการสาขาภูมิศาสตร์ที่สำคัญ เพราะภาคชนบทเป็นภาคมหึมาการประมวลเรื่องเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ชนบทนั้น ระดับขั้นความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงในด้านต่าง ๆ ยังอยู่ในสภาพที่แตกต่างกันมาก บางเรื่องมีความเข้าใจก้าวหน้าไปไกล แต่บางเรื่องก็อยู่ในลักษณะที่ขาดแคลนข้อมูล

สำหรับขอบข่ายและเนื้อหาในวิชาภูมิศาสตร์ชนบทนั้น ปรากฏว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างมีนัยสำคัญเป็นลำดับมา เคลทท์ (Clout) ได้เขียนตำราภูมิศาสตร์ชนบทเป็นแนวทางเล่มแรกเห็นว่า ภูมิศาสตร์ชนบทควรศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ การใช้ที่ดิน และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางพื้นที่ (spatial changes) ที่เป็นการกระทำทางพื้นที่ในพื้นที่ที่มีประชากรอยู่นานแน่นน้อย (Clout, 1972 : 1) ส่วน แพซิโอนี (Pacione) ได้ให้ขอบข่ายภูมิศาสตร์ชนบทไว้ว่า เป็นเรื่องของการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่กระทำลงไปและผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามมาบนพื้นที่ชนบท ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และกระบวนการทางการเมือง ซึ่งระบบการสืบสวนในภาคสนามจะทำให้เป็นที่ยอมรับอย่างทั่วไป (Pacione, 1984 : 1) และภูมิศาสตร์ชนบทในปัจจุบันเป็นสาขาที่จะต้องเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทางพื้นที่หลายด้าน ทั้งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและปรากฏการณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ดังนั้น จึงมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาในสาขาต่าง ๆ ที่เป็นภูมิศาสตร์ด้วยกัน และยังคงเกี่ยวเนื่องกับสาขาที่สนใจพื้นที่ชนบทแบบเดียวกัน คือ เศรษฐศาสตร์ สังคม-วิทยา รัฐศาสตร์ และ การวางแผน ดังรูปที่ 1.1

รูปที่ 1.1 ลักษณะของวิชาภูมิศาสตร์ชนบท
ที่มา Pacione, 1984 : 2

ในด้านผลงานของนักภูมิศาสตร์ชนบท โบเลอร์ (Bowler, 1975) ได้รวบรวมทะเบียนงานวิจัยของกลุ่มศึกษาภูมิศาสตร์ชนบทแนวใหม่จากสถาบันนักภูมิศาสตร์แห่งบริติช (IBG) สามารถจำแนกผลงานวิจัยชนบทเป็นกลุ่ม ๆ ได้ ดังตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 กลุ่มผลงานวิจัยชนบทของนักภูมิศาสตร์ชนบท

เกษตรกรรม	ประชากรชนบท
– กิจการและระบบฟาร์ม	– การกระจาย การเติบโต การลดลงของประชากร
– การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง	– โครงสร้างแรงงาน
– รูปแบบการใช้ที่ดิน	– ภูมิศาสตร์สังคมชุมชนชนบท
– การกระจายและการตลาด	การขนส่งชนบท
– ภูมิศาสตร์สังคมเกษตรกรรม	– การศึกษาแบบจำลอง
– แนวทางทฤษฎี	– การศึกษาผลกระทบ
ป่าไม้	นันทนาการและการท่องเที่ยว
– การใช้ทางนันทนาการ	– บ้านที่สอง
– ผลกระทบทางด้านแรงงานและสังคม	– สถานที่ตากอากาศ
– ลักษณะทางเศรษฐกิจ	– การเคลื่อนย้ายประชากร
– การอนุรักษ์	– ผลจากการใช้ที่ดิน
การตั้งถิ่นฐานชนบท	– อุทยานแห่งชาติ
– โครงสร้างเศรษฐกิจหรือบทบาท	– การประเมินราคาอุปสงค์
– โครงสร้างสังคมการตั้งถิ่นฐาน	การวางแผนพัฒนาชนบท
– การวางแผนการตั้งถิ่นฐาน	– การพัฒนาอุตสาหกรรม
– ประวัติการพัฒนากการตั้งถิ่นฐาน	– การประเมินค่าทรัพยากรชนบท
	– สถาบันต่าง ๆ
	– การวางแผนควบคุมการใช้ที่ดิน

ที่มา : Glig, 1985 : 5

สำหรับตำราภูมิศาสตร์ชนบทเล่มนี้ ขอบข่ายและเนื้อหาที่ศึกษาประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับภูมิภาคความเป็นชนบท ระบบองค์การทางพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานในชนบท สังคมชุมชนชนบท โครงสร้างทางเศรษฐกิจชนบท พลวัตประชากรชนบท การใช้ที่ดินในชนบท การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในการเกษตรกรรม คุณภาพชีวิต การจัดการทรัพยากร อุตสาหกรรมชนบท การวัดและประเมินค่าพื้นที่ และการพัฒนาชนบทพื้นที่ยากจน

3. มโนภาพแนวการศึกษาชนบทของนักภูมิศาสตร์

นักภูมิศาสตร์ชนบทมีมโนภาพการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ชนบทแบ่งออกได้ 4 ลักษณะดังต่อไปนี้.-

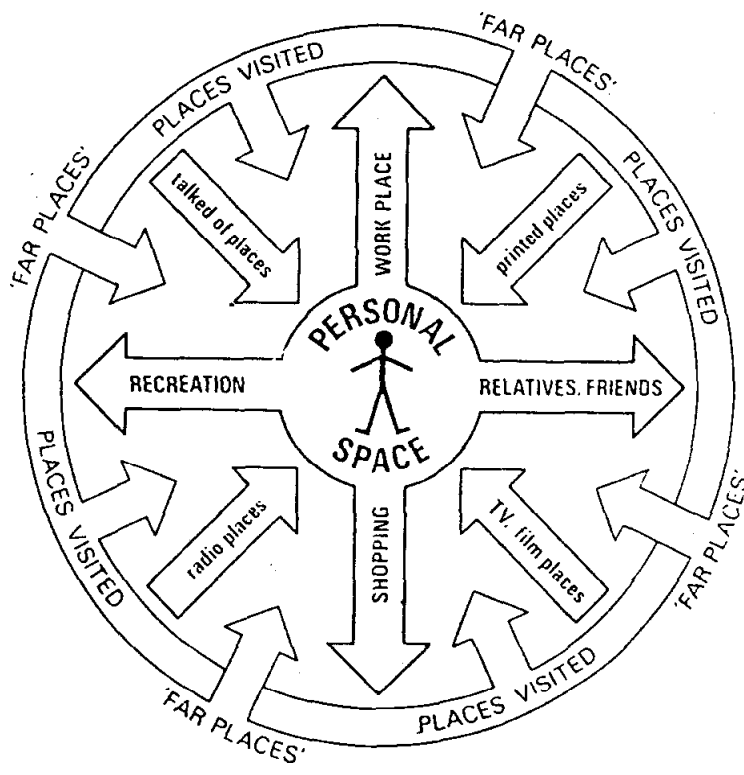
3.1 ศึกษาความแตกต่างทางพื้นที่ (spatial differentiation) เป็นวิธีการศึกษาภูมิศาสตร์ชนบทแบบเก่า ที่จะศึกษาเกี่ยวกับการเกษตรกรรม หรือการวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา และพรรณนาถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานหรือรูปแบบการใช้ที่ดินในชนบท โดยใช้ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่เป็นปัจจัยในการศึกษาความแตกต่างของชนบท ซึ่งการศึกษาในปัจจุบันก็ยังนำวิธีการศึกษาแบบนี้มาใช้อยู่ แต่ศึกษาเป็นแบบเชิงวิทยาศาสตร์มากขึ้น

3.2 ศึกษาความสัมพันธ์ทางพื้นที่ (spatial relations) เป็นลักษณะการศึกษาภูมิศาสตร์ชนบทที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ และปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการตั้งถิ่นฐานกับรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจและรูปแบบทางสังคมในชนบท การเข้าถึงอิทธิพลของศูนย์กลางกับการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชนบท การเคลื่อนที่และสิ่งแวดล้อมในชนบท ปัจจุบันการศึกษาชนบทในลักษณะนี้ได้อาศัยหลักเกณฑ์เชิงวิทยาศาสตร์ทำการศึกษาอย่างเป็นปรนัยเชื่อถือได้มากขึ้น

3.3 ศึกษาองค์การทางพื้นที่ (spatial organization) การศึกษาภูมิศาสตร์ชนบทในลักษณะเช่นนี้ เป็นความพยายามที่จะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางพื้นที่ ทั้งปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางสังคม-วัฒนธรรม จากโลกแห่งความเป็นจริงที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนยากแก่การอธิบายได้ทั้งหมดออกเป็นระบบ เพื่อหากฎเกณฑ์ทางพื้นที่ (spatial law) เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ ว่าเพราะเหตุใดรูปแบบและกระบวนการกระจายของปรากฏการณ์นั้นจึงมีโครงสร้างในลักษณะที่เป็นอยู่ หลักเกณฑ์เชิงวิทยาศาสตร์เป็นวิธีการที่สำคัญของการศึกษา เช่น วิธีการทางสถิติ ทางคณิตศาสตร์ และวิธีการใหม่อื่น ๆ ที่ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างแบบจำลองและพัฒนาทฤษฎีต่าง ๆ

3.4 ศึกษาพฤติกรรมทางพื้นที่ (spatial behavioural) การศึกษาพื้นที่ชนบทในเชิงภูมิศาสตร์ลักษณะเช่นนี้ เป็นผลเนื่องมาจากมนุษย์เรานั้นมีสัญชาตญาณ (perception) ประสบ-

การค้นคว้าความรู้ในอดีต ทศนคติ และค่านิยมต่อสิ่งต่าง ๆ หรือปัญหาต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ดังรูปที่ 1.2 ที่แสดงให้เห็นถึงมิติบุคคล (personal space) ที่เป็นแผนที่สัญชาตญาณของมนุษย์ แต่ละบุคคลจะเลือกสังเกตหรือกำหนดรู้ข้อเท็จจริงด้านต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ดังนั้น กระบวนการตัดสินใจและแสดงออกของตัวมนุษย์จึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการจัดปรากฏการณ์ในพื้นที่ เพราะมนุษย์จะสร้างสังคมและวัฒนธรรมของตนขึ้นตามความบังการ หรือความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและตามสัญชาตญาณ ตามมโนภาพที่ตนมีอยู่ต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ แตกต่างกันไป ซึ่งปรากฏการณ์นี้จะช่วยทำให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรากฏการณ์ทางพื้นที่ได้ถูกต้อง เนื่องจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมิได้มีส่วนช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งหมดได้ การศึกษาในลักษณะนี้มีปัญหาเรื่องการวัด พฤติกรรมการแสดงออกในบางครั้งจะต้องอาศัยวิธีการวัดทางอ้อม

รูปที่ 1.2 แผนที่สัญชาตญาณของคน
ที่มา Daniel and Hopkinson, 1982 : 9

4. แนวทางการศึกษาชนบทในวิชาภูมิศาสตร์ชนบท

กรอบแนวการศึกษาสำหรับพิจารณาปรากฏการณ์ทางพื้นที่ในวิชาภูมิศาสตร์ชนบท การวิเคราะห์ปรากฏการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ แบ่งออกได้เป็น 2 แนว ได้แก่

4.1 แนวศึกษาชนบทในฐานะระบบรวม (whole system) เป็นแนวทางการศึกษาที่พิจารณาหรือมองชนบทในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของทั้งระบบ คือ เป็นสาขาหนึ่งของภาค ของประเทศ หรือ ของระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นต่อสมาชิกในระบบรวม ย่อมส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สมาชิกในระบบที่แตกต่างกัน ตามความสำคัญของการเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกภายในระบบ แนวการศึกษาชนบทในแนวทางนี้จะเน้นความสำคัญของระบบพึ่งพาระหว่างพื้นที่ หรือ ระบบการปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ (spatial interaction) ระหว่างพื้นที่ชนบทกับภายนอก (เมืองหรือต่างประเทศ) ที่มีความแตกต่างและความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาระหว่างพื้นที่ เพราะตามกลไกการพัฒนาของกระบวนการตามธรรมชาติ เมืองหรือศูนย์กลางความเจริญก้าวหน้าสูง จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผ่ขยายต่อพื้นที่โดยรอบช่วยยกระดับความเจริญในท้องถิ่นล้าหลังใกล้เคียงรอบนอกให้สูงขึ้น และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางพื้นที่หรือการจัดพื้นที่ในชนบท

สำหรับแนวความคิดนี้ การกระจายศูนย์กลางความเป็นเมือง เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาพื้นที่รอบนอกที่เป็นชนบท การแผ่ขยายความเจริญจากศูนย์กลาง (growth pole) จะส่งผลกระทบต่อกระตุ้นให้มีการสนองตอบเกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงรอบนอก แต่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่รอบนอกจะเกิดขึ้นเมื่อไรนั้นขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม โครงสร้างทางการเกษตร การปกครอง และการกระจายรายได้ในพื้นที่ชนบทนั้น ๆ เป็นสำคัญ แนวศึกษาชนบทในฐานะระบบรวมนั้นนอกจากจะทำให้เห็นภาพรวมของปรากฏการณ์และปัญหาทางพื้นที่แล้ว ยังสามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงปรากฏการณ์และปัญหาต่าง ๆ ทางพื้นที่ที่สัมพันธ์กันและกันได้อย่างดี ซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การระบุปัญหา สาเหตุของปัญหาที่ชัดเจนในพื้นที่ระดับย่อยเฉพาะ

4.2 แนวศึกษาชนบทในฐานะระบบ (rural as a system) เป็นการศึกษารายละเอียดเฉพาะพื้นที่ที่เป็นชนบทเท่านั้น โดยถือว่า ชนบท คือ ระบบหนึ่งที่มีโครงสร้างทางพื้นที่ประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ ที่แตกต่างกันประกอบขึ้นเป็นระบบมีการดำเนินการร่วมกันขององค์ประกอบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันและกันเพื่อวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันในระดับหนึ่ง ๆ ตามศักยภาพความแตกต่างทางพื้นที่แต่ละพื้นที่ แนวศึกษาชนบทแนวนี้จะมุ่งเน้นพิจารณาปัญหาความแตกต่างระหว่างชนบทด้วยกัน ในระดับมาตราส่วนทางพื้นที่ขนาด

ต่าง ๆ กัน การวิเคราะห์ปัญหาทางพื้นที่จะมองปัญหาทั้งระบบ ด้วยการกำหนดหรือระบุปัญหา จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของระบบ ปรากฏการณ์ของสภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหา แล้วพิจารณาว่ามีวิธีการที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวนั้นเช่นไร สำหรับแนวศึกษาชนบทในฐานะ ระบบของนักภูมิศาสตร์ปัจจุบัน การวิเคราะห์พื้นที่เชิงระบบ (spatial system analysis) เป็น เทคนิคการวิเคราะห์ปัญหาทางพื้นที่ทั้งระบบที่สำคัญ

5. การวิเคราะห์พื้นที่ชนบทเชิงระบบ

ภูมิศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ศึกษาทางพื้นที่ การวิเคราะห์พื้นที่เชิงระบบเป็นหลักเกณฑ์ วิธีการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ที่สำคัญในทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่ วิธีการวิเคราะห์พื้นที่ชนบทเชิง ระบบในทางภูมิศาสตร์นั้น เป็นเทคนิคการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางพื้นที่ชนบทและปัญหา ชนบทที่พยายามมองปรากฏการณ์หรือปัญหาทั้งระบบว่ามีลักษณะที่สำคัญอะไรบ้าง มีเป้าหมายในการแก้ปัญหานั้นเช่นไร แล้วพิจารณาว่า มีวิธีการที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างไร โดย จะประเมินความเป็นไปได้และประสิทธิผลของแต่ละวิธีและพยายามปรับปรุงเป้าหมายให้ ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาคือดีที่สุด

การวิเคราะห์พื้นที่ชนบทเชิงระบบมีขั้นตอนที่สำคัญ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้คือ

5.1 การกำหนดปัญหา (formulation) ซึ่งรวมถึงการวิเคราะห์องค์ประกอบของระบบ สถานการณ์หรือปัญหาที่จะต้องตัดสินใจ เป้าหมายที่จะได้บรรลุผลและเงื่อนไขต่าง ๆ ของ ปัญหา

5.2 การแสวงหาทางเลือกต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา รวมตลอดจนวิธีวัดประสิทธิผล และค่าของแต่ละทางเลือกในเชิงปริมาณ

5.3 การประเมินผล (evaluation) หมายถึง การประเมินเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน ประสิทธิภาพ และค่าของแต่ละทางเลือกว่ามีความถูกต้องเชื่อถือได้เพียงใด รวมตลอดจนข้อ ได้เปรียบและเสียเปรียบของแต่ละทางเลือก

5.4 การแปลความหมาย (interpretation) หมายถึง การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ เห็นว่ามีประสิทธิผลมากที่สุด รวมตลอดจนการนำทางเลือกไปปฏิบัติทดลอง

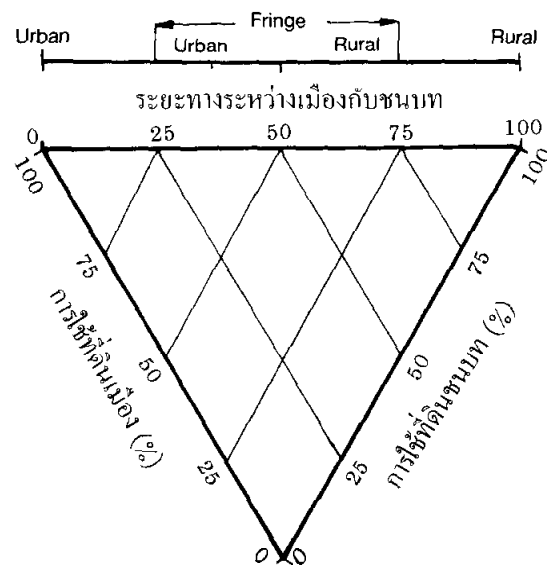
5.5 การทดสอบความถูกต้อง (verification) หมายถึง การทดสอบผลการนำทาง เลือกไปปฏิบัติว่าเป็นไปตามแนวทางที่คาดไว้เพียงใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปรับ ปรุงเพื่อใช้เป็นกฎเกณฑ์ทางพื้นที่หรือใช้ดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพใน การพัฒนา

6. ขอบเขตพื้นที่ที่เป็นชนบทในทางภูมิศาสตร์ชนบท

การศึกษาในวิชาภูมิศาสตร์ชนบทนั้น ขอบเขตพื้นที่ที่เป็นชนบทในขอบข่ายจะมีพื้นที่ที่เรียกว่าชนบท 2 ลักษณะ คือ ดังรูปที่ 1.3

6.1 ชนบทพื้นที่รอบนอก (countryside) ได้แก่ กลุ่มบ้านและหมู่บ้านต่าง ๆ ที่มีระยะทางอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางมาก การใช้ที่ดินมีกิจกรรมทั้งหมดเป็นการเกษตรกรรม มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ต่ำ ลักษณะทางธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินวิถีชีวิตทางพื้นที่สูง ประชากรมีความเป็นแบบเดียวกันทางสังคม

6.2 ชนบทเขตพื้นที่ชายขอบ (rural fringe) ได้แก่ ชนบทที่อยู่รอบ ๆ เขตเมือง นอกขอบเขตพื้นที่ที่จัดเป็นพื้นที่เมืองมีลักษณะทางโครงสร้างและหน้าที่แตกต่างจากชนบทพื้นที่รอบนอก และแตกต่างจากเมืองและพื้นที่ชายขอบเมือง ระยะทางอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางไม่มากนัก การใช้ที่ดินมีกิจกรรมที่ไม่ใช่การเกษตรกรรมทั้งหมด มีลักษณะการใช้ที่ดินเป็นแบบผสมมากขึ้น วิถีการดำเนินชีวิตทางพื้นที่มีการดัดแปลงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมากขึ้น ตกอยู่ภายใต้ของอิทธิพลทางสิ่งแวดล้อมธรรมชาติลดลง มีการพึ่งพาและมีการปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอกมากขึ้น สภาพของการตั้งถิ่นฐานและที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงพัฒนาดีขึ้น มีขนาดพื้นที่ทำกินแตกต่างกัน ประชากรมีรายได้และการศึกษาแตกต่างกัน พื้นที่มีศักยภาพอัตราส่วนความหนาแน่นเพิ่มสูงขึ้นเมื่อมีระยะทางเข้าใกล้พื้นที่เมือง

รูปที่ 1.3 แผนภูมิขอบเขตพื้นที่ที่เป็นชนบทในทางภูมิศาสตร์ชนบท

ที่มา : Pryor, 1971 : 62

สำหรับเขตพื้นที่ชนบทที่ใช้กันอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน จากการใช้คำจำกัดความของคำว่า เขตเมือง พอสรุปได้ดังนี้ “เขตชนบท คือ พื้นที่ที่อยู่นอกเขตเทศบาลทุกแห่ง กับนอกเขตสุขาภิบาลที่มีประชากรเกินกว่า 5,000 คน และมีความหนาแน่นของประชากรมากกว่า 1,000 คน ต่อตารางกิโลเมตร”

7. สรุป

พื้นที่ชนบทนั้นมีความกว้างใหญ่ไพศาลและแตกต่างกัน ดังนั้น ปรากฏการณ์ทางพื้นที่และการพัฒนา จึงเป็นที่สนใจของนักวิชาการหลายสาขาในการศึกษาประมวลเรื่องราวเกี่ยวกับชนบท การวิเคราะห์ชนบทเชิงพื้นที่ในแนวทางของนักภูมิศาสตร์ชนบท ก็ให้ภูมิภาพเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของชนบทในด้านต่างๆ ที่ผสมผสาน มโนภาพที่เป็นแนวทางการศึกษาชนบทของนักภูมิศาสตร์นั้น จะศึกษาความแตกต่างทางพื้นที่ ความสัมพันธ์ทางพื้นที่ การจัดการกิจการทางพื้นที่ และพฤติกรรม โดยมีกรอบแนวการศึกษา 2 แนว คือ แนวการศึกษาชนบทในฐานะระบบรวม และแนวการศึกษาชนบทในฐานะระบบ ๆ หนึ่ง

ขอบเขตพื้นที่ชนบทในทางภูมิศาสตร์ชนบทนั้น มีพื้นที่ที่เรียกชนบท 2 ลักษณะ คือ ชนบทพื้นที่รอบนอกหรือชนบทห่างไกล และชนบทเขตพื้นที่ชายขอบ สำหรับคำจำกัดความของเขตพื้นที่ชนบทไทยในปัจจุบันนั้นก็คือ พื้นที่ที่อยู่นอกเขตเทศบาลทุกแห่ง กับนอกเขตสุขาภิบาลที่มีประชากรเกินกว่า 5,000 คน และมีความหนาแน่นของประชากรมากกว่า 1,000 ตารางกิโลเมตร

คำถามท้ายบท

1. การศึกษาพื้นที่ชนบทของนักภูมิศาสตร์ชนบท มีมีโนภาพแนวการศึกษาเช่นไร?
จงอธิบาย
 2. แนวทางการศึกษาชนบทในฐานะระบบรวมกับฐานะที่เป็นระบบ ๆ หนึ่ง มีลักษณะแตกต่างกันอย่างไร? จงอธิบาย
 3. ภูมิศาสตร์ชนบทมีขอบข่ายและเนื้อหาในการศึกษาเช่นไร? จงอธิบายมาพอสังเขป
 4. พื้นที่ชนบทรอบนอกกับชนบทเขตพื้นที่ชายขอบมีลักษณะแตกต่างกันเช่นไร?
จงอธิบาย
-